

Сер Артур Кларк — англійський письменник, науковець і винахідник, один з «великої трійки» найвидатніших письменників-фантастів ХХ століття. Найбільшу славу він здобув після виходу культового фільму Стенлі Кубрика «2001: Космічна одіссея» — найкращої науково-фантастичної стрічки за всю історію Голлівуду. «3001: Остання одіссея» — завершальна частина тетралогії «Моноліт».

Космонавт Френк Пул виходить з анабіозу та опиняється у ХХХІ столітті. Цивілізація змінилася. Життя на орбітальній станції, космічні ліфти, обмін думками, нейрокомп'ютерні імпланти, що моделюють віртуальну реальність, та найграндіозніше — можливість «зберегти» людину на інформаційному носії. Однак чи можна «зберегти» цілу цивілізацію, що раптом опинилася під загрозою знищення? 450 світлових років тому, після стрімкої еволюції людства, моноліт ТМА-2 надіслав запит першій цивілізації: «Що робити з людством?». У ХХХІ столітті надійшла відповідь — знищити...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-8443-2

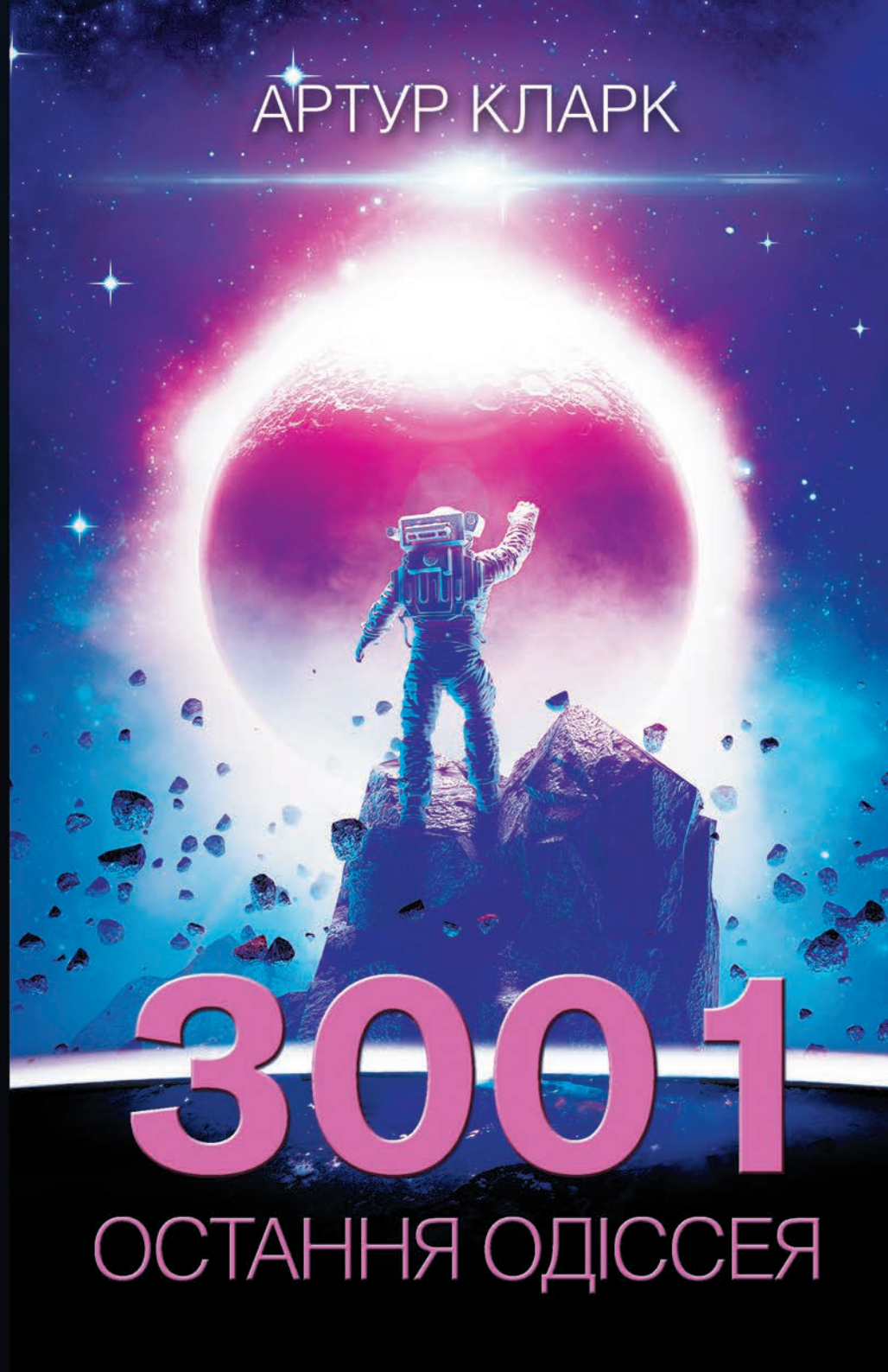
9 786171 284432

АРТУР
КЛАРК

3001 ОСТАННЯ ОДИССЕЯ

АРТУР КЛАРК

3001
ОСТАННЯ ОДИССЕЯ

Arthur C. Clarke

3001: The Final Odyssey

a novel

Артур Кларк

3001: Остання одіссея

роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2021 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.111
К47

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Clarke A. C. 3001: The Final Odyssey : A Novel / Arthur C. Clarke. —
London : Harper Voyager, 1997. — 288 p.

Переклад з англійської *Віталія Ракуленка*

Дизайнер обкладинки *Владлен Трубчанінов*

ISBN 978-617-12-8443-2
ISBN 978-0-586-06624-9 (англ.)

© Arthur C. Clarke, 1997
© DepositPhotos.com / grandeduc, обкладинка, 2021
© Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2021
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

*Присвячую Шеріні, Тамарі й Мелінді.
Будьте щасливі у сторіччі, набагато кращому за моє*

Пролог

ПЕРВІСТКИ

Кличте їх Первістками. Хоч вони й близько не люди, а все одно були з плоті й крові, і коли зазирали вони в глибини космосу, то відчували захват і цікавість... і самотність. Щойно оволодівши потрібною здатністю, вони почали шукати між зірок товариства.

Під час експедицій вони натрапляли на багато форм життя і спостерігали за еволюцією на тисячі планет. Вони бачили, як часто перші тьмяні іскри інтелекту блимали й затухали в темряві космічної ночі.

І через те що в усій Галактиці вони не знайшли нічого дорожчого за розум, вони скрізь захочували його появу. Вони стали фермерами на зоряних полях; вони сіяли й іноді пожинали.

А іноді їм доводилося безпристрасно полоти.

Коли їхній дослідницький корабель, мандрівка якого тривала вже тисячу років, увійшов до Сонячної системи, великі динозаври вже давно згинули — ця рання надія була знищена випадковим ударом молота з космосу. Корабель проскочив повз замерзлих зовнішніх планет, трохи затримався над пустелями

вмирущого Марса й незабаром дивився згори на Землю.

Дослідники побачили, що під ними простерся світ, у якому вирувало життя. Вони роками вивчали, збирали, складали каталоги. Дізнавшись усе що можна, вони почали модифікувати. Вони втрутилися в долю багатьох видів, у морях і на суходолі. Але котрі з їхніх експериментів принесуть плоди, а котрі ні — цього вони не могли дізнатися раніше, ніж через мільйон років.

Вони були терплячі, але на той час ще не безсмертні. Серед сотень мільярдів зірок Всесвіту було ще так багато роботи, їх кликали інші планети. Тож вони знову рушили в безодню, знаючи, що ніколи більше не пройдуть цим шляхом. І в тому не було потреби: решту зроблять слуги, яких вони залишили на місці.

На Землі з'являлися й зникали льодовики, над якими мовчав про таємниці зірок незмінний Місяць. У ще повільнішому за полярну кригу ритмі рухалися Галактикою припливи й відпливи цивілізацій. Дивні, прекрасні й жахливі імперії підносилися й занепадали, передаючи знання своїм наступникам.

А там, між зорями, еволюція штовхала до нових цілей. Перші дослідники Землі на ту пору вже давно підійшли до межі, доступної плоті й крові; щойно їхні машини стали кращими за тіла, настав час переселятися. Спочатку мозок, а тоді й самі лиш думки перебиралися в нові блискучі домівки з металу й самоцвітів. У них вони й бродили Галактикою. Вони більше не будували космічних кораблів. Вони самі стали космічними кораблями.

Але ера машинних істот швидко минула. У невпинних експериментах вони навчилися записувати знання в саму структуру космосу, на цілу вічність зберігати думки в застиглих світлових структурах.

Отож незабаром вони перетворили себе на чисту енергію, і на тисячі планет відкинуті ними порожні оболонки трохи посмикалися в бездумному танку смерті, а тоді осипалися на порох.

Тоді вони стали Володарями Галактики й змогли довільно блукати між зірок або проникати, як легенький туманець, крізь найменші шпаринки простору. Хоч вони й звільнилися нарешті від тиранії матерії, а не забули повністю свого походження з теплої каламуті давно зниклого моря. І їхні дивовижні інструменти продовжували працювати, спостерігаючи за експериментами, початими стільки років тому.

Але самі інструменти тепер не завжди слухняно виконували настанови своїх творців — як усе матеріальне, вони не були захищені від псування Часом і його невсипущою прислужницею — Ентропією.

Й іноді вони визначали й переслідували власні цілі.

Частина I

ЗОРЯНЕ МІСТО

Розділ 1. Кометний ковбой

Капітан Дімітрі Чендлер [Ч2973.04.21/93.106//Марс// I КосмАкад3005] — або «Дім» для найближчих друзів — був роздратований зі зрозумілої причини. Повідомлення з Землі йшло сюди, до космічного буксира «Голіаф» за орбітою Нептуна, шість годин. Якби воно прибуло на десять хвилин пізніше, він міг би відповісти «Даруйте, вже не можу, ми щойно почали розгортати сонячний екран».

Такий аргумент був би цілком прийнятний: обгорнути ядро комети полотном дзеркальної плівки завтовшки з кілька молекул, але кілометровим завширшки й завдовжки — це не та робота, яку можна покинути завершеною наполовину.

Втім, підкоритися цьому сміховинному проханням було б мудро: там, ближче до сонця, він уже й так був у немилості, хоч і жодним чином не з власної провини. Збирати кригу в кільцях Сатурна й підштовхувати її до Венери й Марса, де вона була справді потрібна, почали ще в 2700-х — три століття тому. Капітан Чендлер ніколи не міг побачити якоїсь різниці між

фотографіями «раніше і тепер», які щоразу демонстрували активісти «Захисту планет» на підтримку своїх обвинувачень у міжпланетному вандалізмі. Але широкий загал, і досі чутливий через довкільні катастрофи попередніх століть, думав інакше, і закон «Руки геть від Сатурна!» підтримано значною більшістю голосів. Унаслідок чого «ловець кілець» Чендлер став «кометним ковбоєм».

Отак він опинився тут, на чималий шмат шляху ближче до Альфи Центавра, де накидав зашморг на комети, що відбилися від отари в поясі Койпера. Тут, безперечно, було вдосталь криги, щоб укрити Меркурій і Венеру океаном завглибшки кілька кілометрів, але на те, щоб згасити тамтешні пекельні вогнища та зробити їх придатними до життя, могли знадобитися цілі сторіччя. «Захист планет», звісно, все одно протестував, хоч і з меншим ентузіазмом. Мільйони загиблих від цунамі після Тихоокеанського астероїда в 2034 році — яка іронія, що він заподіяв би набагато менше шкоди, якби упав на суходіл! — це нагадувало всім майбутнім поколінням про те, що людська раса тримала надто багато яєць в одному тендітному кошику.

Ну, сказав Чендлер сам до себе, ця конкретна посылка прибуде до місця призначення через добрих п'ятдесят років, тож тижнева затримка навряд чи щось істотно змінить. Але треба було переробити всі розрахунки обертання, центру мас і векторів тяги, а тоді ще передати їх на Марс, щоб там перевірили. Такі розрахунки корисно виконати ретельно, перш ніж направляти мільярди тонн криги орбітою, що могли спричинити на Землі такий несподіваний град.

Як уже бувало багато разів, капітан Чендлер окинув очима прадавню фотографію над письмовим столом. На ній був зображений трищогловий пароплав, який здавався карликом на тлі айсберга, що височів над ним — так само, як у цю саму мить здавався карликом поряд зі своєю здобиччю Чендлерів «Голіаф».

Неймовірно, часто думав він, що цей примітивний «Діскавері» і корабель, який поніс те саме ім'я до Юпітера, розділяло всього лиш одне довге людське життя! І що б подумали ті дослідники Антарктики, які жили тисячу років тому, якби визирнули з містка його корабля? Точно були б дезорієнтовані, бо стіна криги, коло якої завис «Голіаф», тяглася вгору і вниз, скільки сягало око. І ця крига виглядала дивною, абсолютно позбавленою бездоганної білини й синяви холодних полярних морів. Чесно кажучи, ця крига здавалася брудною — і насправді такою й була, бо десь лише дев'яносто відсотків становив водяний лід. Решта була відьмацьким варивом з вуглецевих і сірчаних сполук, здебільшого стабільних лише за температур, не набагато вищих за абсолютний нуль. Вони можуть зробити неприємний сюрприз, коли розтануть, — як влучно сказав один астрохімік: «У комет погано пахне з рота».

— Командир до всієї команди, — оголосив Чендлер. — У нашій програмі невеликі зміни. Нас попросили відкласти роботу й розвідати одну ціль, яку вловив локатор «Космічної варти».

— Є якісь деталі? — спитав хтось, коли в інтеркомі затихло після хорového стогону.

— Небагато, але я так розумію, що це якийсь проєкт Комітету тисячоліття, який забули скасувати.

Знову стогони: всім добряче набридли заходи, заплановані для святкування кінця 2000-х. Усі разом полегшено зітхнули, коли 1 січня 3001 року пройшло непримітно, і людство змогло повернутися до звичайних занять.

— Хай там як, це, мабуть, хибна тривога, як було минулого разу. Повернемося до роботи, шойно зможемо. Кінець зв'язку.

Це було вже третє полювання на привида, похмуро подумав Чендлер, до якого його залучали за кар'єру. Попри століття досліджень Сонячна система й досі вміла підносити несподіванки, і слід вважати, що «Космічна варта» мала добру підставу для свого прохання. Він тільки сподівався, що якийсь багатий уявою дурень знову не уздрів оспіваний у легендах Золотий Астероїд. Якщо він і існував, — у що Чендлер наразі не вірив, — то мав би лише мінералогічну цінність. Справжньої вартості в ньому було б набагато менше, ніж у кризі, яку він підштовхував у бік Сонця, щоб принести життя на безплідні планети.

Однак була одна ймовірність, яку він сприймав доволі серйозно. Людство вже розкидало роботів-розвідників по ділянці космосу завширшки сотні світлових років — і Моноліт у кратері Тихо був достатнім нагадуванням про те, що старші цивілізації теж вдавалися до подібної діяльності. У Сонячній системі можуть легко знайтися інші чужі артефакти, стаціонарні або транзитні. Капітан Чендлер підозрював, що в «Космічній варті» на думці було саме щось таке, інакше навряд би вони відірвали від роботи космічний буксир першого класу, щоб погнатися за нерозпізнаною цяткою на локаторі.

Через п'ять годин пошуків «Голіаф» упіймав відбитий сигнал на межі дальності; навіть зважаючи на відстань, сигнал був невтішно слабкий. Однак далі він став сильнішим і чіткішим та набув ознак металевого об'єкта завдовжки десь кілька метрів. Він рухався орбітою, що виводила його геть із Сонячної системи, тож Чендлер вирішив, що це майже напевне один з міриад шматків космічного сміття, що людство жбурнуло до зірок за минуле тисячоліття, і який колись може стати єдиним доказом того, що людська раса взагалі існувала.

Вони підійшли до об'єкта на відстань візуального огляду, і капітан Чендлер з захопленням і здивуванням усвідомив, що якийсь терплячий історик і досі перевіряв найдавніші записи про Космічну еру. Як шкода, що комп'ютери дали йому відповідь, лиш на кілька років спізнившись на святкування нового тисячоліття!

— Це «Голіаф», — передав Чендлер у бік Землі, і в його голосі пролунала і гордість, і серйозність. — Ми беремо на борт тисячолітнього астронавта. І я, здається, знаю, хто це такий.

Розділ 2. Пробудження

Френк Пул прокинувся, але не пам'ятав. Він навіть не був певний, як його звать.

Вочевидь, він лежав у лікарняній палаті: навіть із заплющеними очима його найпримітивніший орган чуття, який найлегше викликає спогади, повідомив його про це. Кожен подих приносив легкий і не зовсім

неприємний аромат антисептиків, що пробудило спогад про той випадок — аякже! — коли він, необачний підліток, зламав ребро на чемпіонаті Аризони з дельта-планеризму.

Тоді все почало повертатися. Я заступник і старший помічник командира Френк Пул, космічний корабель США «Діскавері», у надзвичайно таємній місії до Юпітера...

Тоді здалося, що його вхопила за серце крижана рука. Він згадав, неначе дивився сповільнене повторення, як некерована космічна капсула летить на нього, простягнувши металеві лапи. Тоді нечутний удар — і не таке нечутне шипіння повітря, що виривалося з його скафандра. Після того — останній спогад: безпорадне обертання в космосі, марні спроби знову з'єднати перебиту повітряну трубку.

Ну, хоч би яка таємнича халепа сталася в системі керування капсулою, тепер він був у безпеці. Мабуть, Дейв швидко вискочив з корабля й урятував його, перш ніж нестача кисню завдала мозкові незворотної шкоди.

«Старий добрий Дейв! — сказав він до себе. — Треба йому подякув... Хвилинку! Я тепер точно не на борту «Діскавері» — хіба могло бути, щоб я пробув без пам'яті так довго, що мене встигли повернути на Землю?»

Заплутаний ланцюжок думок раптом урвався, коли до палати ввійшли одна старша й дві звичайні медсестри, убрані в споконвічний однострій свого фаху. Вони нібито були здивовані: Пул подумав, чи не прокинувся він раніше запланованого, і ця думка принесла йому відчуття дитячої радості.

— Вітаю! — сказав він не з першої спроби. Його голосові зв'язки, певно, добряче поіржавіли. — Як у мене справи?

Старша медсестра всміхнулася й видала йому чітку команду «Не намагайся балакати», приклавши пальця до губів. Тоді дві медсестри вправно заходилися коло нього, натренованими рухами перевіряючи пульс, температуру, рефлексі. Коли одна з них підняла його праву руку й відпустила, Пул помітив дещо незвичне: вона падала повільно, ніби не важила стільки, скільки слід. Як і решта тіла, коли він спробував поворухнутися.

«Тож це якась планета, — подумав він. — Або космічна станція зі штучною гравітацією. Точно не Земля — я важу замало».

Він саме хотів поставити очевидне питання, коли старша медсестра натиснула щось збоку від його шиї. Він відчув легеньку кольку й знову поринув у сон без видінь. Уже перед самою безпам'яттю йому вистачило часу ще на одну спантеличену думку.

«Як дивно, вони не озвалися жодним словом за весь час, що пробули коло мене».

Розділ 3. Реабілітація

Прокинувшись знову й побачивши коло ліжка старшу медсестру та її помічниць, Пул почувався досить сильним, щоб наполягти на своєму.

— Де я? Звісно, ви можете це сказати! — Три жінки глянули одна на одну, вочевидь, не знаючи точно, що

робити далі. Тоді старша медсестра відповіла, повільно і обережно промовляючи кожне слово:

— Усе гаразд, містере Пул. Професор Андерсон ось-ось має прийти. Він пояснить.

«Що пояснить? — подумав Пул дещо роздратовано. Але принаймні вона говорить англійською, хоч я й не можу визначити походження її акценту».

Андерсон, мабуть, уже був у дорозі, бо за мить двері відчинилися, давши Пулові на мить окинути оком невеликий натовп зацікавлених спостерігачів, що зазирали до палати. Він одразу відчув себе новим експонатом у зоопарку.

Професор Андерсон був невисокий жвавий чоловік з рисами обличчя, що поєднували ключові аспекти кількох рас — китайські, полінезійські, скандинавські — в одну добряче переколочену суміш. Він привітав Пула, піднявши праву руку, а тоді, вочевидь, схаменувся й зробив другу спробу — потис йому руку з такою примітною нерішучістю, ніби вправлявся в дуже незвичному жесті.

— Радий бачити вас у такому доброму здоров'ї, містере Пул... Ми вас швиденько поставимо на ноги.

Знову цей дивний акцент і повільна мова — але його впевнена манера звертання до пацієнта була притаманна всім лікарям, у будь-якому часі чи місці.

— Радий це чути. А тепер, може, відповісте на кілька питань...

— Аякже, аякже. Але заждіть хвилинку.

Він швидко й тихо заговорив до старшої медсестри, з чого Пул розібрав лише кілька слів, декотрі з них були йому цілком незнайомі. Тоді старша медсестра

кивнула одній з помічниць, а та розкрила стінну шафку й видобула тонку металеву стрічку, якою стала обкручувати голову Пула.

— Для чого це? — спитав він, ствердившись серед тих важких пацієнтів, що так дратують лікарів і завжди хочуть знати, що з ними відбувається. — Зчитувач ЕЕГ?

Професор, старша медсестра і помічниця — всі виглядали спантеличено. Тоді обличчям Андерсона повільно поширилася усмішка.

— А! Електро... енце... фало... грама, — повільно сказав він, ніби видобуваючи слово з глибин пам'яті по складах. — Дуже точно. Ми просто хочемо стежити за показниками вашого мозку.

«У мого мозку були б чудові показники, якби ви дали мені ним користуватися, — буркнув про себе Пул. — Але принаймні ми почали кудись рухатися — нарешті».

— Містере Пул, — сказав Андерсон, і досі говорячи тим дивним сповільненим тоном, ніби вдаючись до чужої мови, — ви, звісно, знаєте, що в певний момент... вибули з ладу... через серйозну пригоду, поки працювали за бортом «Діскавері».

Пул кивнув на знак згоди.

— Я починаю підозрювати, — сухо сказав він, — що «вибув з ладу» — це м'яко сказано.

Андерсон видимо розслабився, на його обличчя повільно виповзла усмішка.

— Цілком точно. Розкажіть мені, що, на вашу думку, сталося.

— Ну, в найкращому разі, після того як я втратив свідомість, Дейв Боумен врятував мене й повернув на борт корабля. Як там Дейв? Мені ніхто нічого не каже!

— На все свій час... А в найгіршому разі?

Френкові Пулу здалося, що на шию ззаду легенько подув холодний вітерець. Підозра, що повільно формувалася у свідомості, набирала чіткіших рис.

— Тоді я помер, але мене повернули сюди — хоч би де воно є — і ви змогли мене оживити. Дякую...

— Цілком правильно. І ви повернулися на Землю. Ну, ви дуже близько до неї.

«Що він має на увазі — «дуже близько до неї»? Тут точно є якесь гравітаційне поле — значить, ми всередині колеса орбітальної космічної станції, що повільно обертається. Втім, нехай — треба думати про набагато важливіші речі».

Пул подумки виконав кілька розрахунків. Якби Дейв поклав його до гібернаріума, оживив решту екіпажу й завершив місію до Юпітера — ну, тоді він міг побути «мертвим» щось близько п'яти років!

— А яка сьогодні дата? — спитав він якомога спокійніше.

Професор і старша медсестра зирнулися. Пул знову відчув холодок на шиї.

— Мушу сказати вам, містере Пул, що Боумен вас не врятував. Він вважав, — і ми не можемо його звинувачувати, — що ви незворотно померли. Крім того, перед ним постала страхотливо серйозна криза, що загрожувала його власному життю...

— Тож ви подрейфували в космос, проминули систему Юпітера й направилися до зірок. На щастя, ваша температура опустилася набагато нижче за точку замерзання, аж увесь метаболізм припинився — але справжнє чудо в тому, що вас узагалі знайшли. Вам

пощастило більше, ніж будь-кому з нині живих. Ні — найбільше з усіх, хто жив у будь-які часи!

«Невже? — похмуро спитав себе Пул. — П'ять років, подумати тільки! Могло бути й століття — або й більше».

— Кажіть уже, — зажадав він.

Професор і старша медсестра ніби звірилися з невидимим екраном: вони презирнулися й кивнули на знак згоди, а Пул здогадався, що вони всі під'єднані до інформаційної системи лікарні через смугу, яку йому вдягнули на голову.

— Френку, — мовив професор Андерсон, невимушено перемкнувшись у режим давнього родинного терапевта, — це може вас вразити, але ви здатні впоратися — і що скоріше ви дізнаєтеся, то краще. Ми тепер на початку четвертого тисячоліття. Повірте мені — ви залишили Землю десь тисячу років тому.

— Я вірю, — спокійно озвався Пул. А тоді, на його страшенне роздратування, кімната закружляла навколо нього, і далі він нічого не пам'ятав.

Опритомнівши, він побачив, що, замість сумної лікарняної палати, лежить у розкішному номері з привабливими — і регулярно оновлюваними — зображеннями на стінах. Деякі з них були відомими картинами, а інші показували морські й суходільні пейзажі, що могли належати до його часів. Нічого чужого чи тривозного: він припускав, що до цього черга дійде трохи згодом.

Його теперішнє оточення, вочевидь, було дбайливо запрограмоване: він роздумував, чи є тут якийсь еквівалент телебачення (Скільки каналів може бути в Чет-

вертому тисячолітті?), але не бачив коло ліжка жодного пульта. Про новий світ треба дізнатися так багато: він був дикун, що раптом зустрівся з цивілізацією.

Але спершу він мусить відновити сили... і вивчити мову. Навіть розвиток звукозапису, якому на момент народження Пула вже виповнилася сотня років, не запобіг значним змінам у граматиці й вимові. А ще ж були тисячі нових слів, здебільшого в галузі науки й технологій, хоч іноді йому і вдавалося проникливо здогадатися про їхнє значення.

Ще більше збивала з пантелику сила-силенна відомих і сумновідомих імен, що накопичилися за тисячу років, і які йому нічого не говорили. Кілька тижнів, поки він не накопичив базу знань, більша частина його розмов уривалася для біографічних довідок. Відповідно до того, як Пул міцнішав, зростала і кількість його відвідувачів, але завжди під дбайливим наглядом професора Андерсона. Серед них були фахівці з медицини й дослідники інших дисциплін, а також — найцікавіші для нього — командири космічних кораблів.

Історикам і лікарям він не міг розказати багато такого, що не було б записане в гігантських базах даних людства, але йому часто вдавалося точніше направити їхні дослідження й вказати на нові обставини подій його часу. Хоч усі ставилися до нього з цілковитою повагою й терпляче слухали, коли він намагався відповідати на їхні питання, але свої відповіді на його питання вони нібито давали неохоче. Пулові почало здаватися, що його надмірно оберігають від культурного шоку, і напівсерйозно роздумував, як можна втекти з номера. Кілька разів, коли йому траплялося

побути самому, він виявляв, що двері замкнені, і не дивувався цьому.

А тоді все змінило прибуття доктора Індри Воллес. Попри ім'я, її головним расовим складником був японський, і часом, з мінімальною допомогою уяви, Пул бачив у ній таку собі зрілу гейшу. Навряд чи то був слухний образ для видатного історика, що обіймав віртуальну посаду в університеті, який і досі міг похвалитися справжнім плющем на стінах.

Вона була першим відвідувачем з добрим знанням Пулової англійської мови, і він дуже зрадів знайомству з нею.

— Містере Пул, — почала вона дуже діловим тоном. — Мене призначено вашою офіційною провідницею і, скажімо так, наставницею. Я маю відповідну кваліфікацію, бо спеціалізуюся на вашому періоді. Тема моєї дисертації: «Падіння національних держав у 2000—2050 роках». Гадаю, що ми з вами можемо багато в чому одне одному допомогти.

— Я впевнений у цьому. Для початку я хотів би звернутися звідси, щоб трохи побачити ваш світ.

— Саме це ми й зробимо. Але спершу вам треба отримати іденту. До того часу ви будете — як це називалося? — неособою. Буде неможливо кудись піти й щось зробити. Жоден зчитувач не визнає вашого існування.

— Я так і думав, — відповів Пул, іронічно посміхаючись. — У мій час уже йшло до цього — і багато кому така ідея була ненависна.

— Такі люди є й тепер. Вони вибираються й ідуть жити в дичавині — її на Землі набагато більше, ніж було у вашому сторіччі! Але вони завжди беруть із собою

компаки, щоб мати змогу викликати допомогу, коли вскочать у халепу. Середній час до такого виклику становить п'ять днів.

— Шкода таке чути. Людська раса, вочевидь, зіпсувалася.

Він обережно випробовував її, намагаючись знайти межу її терплячості й накреслити ескіз особистості. Було очевидно, що їм доведеться проводити разом багато часу і що він муситиме залежати від неї сотнею різних способів. Але він досі не був певен, чи вона йому сподобається — можливо, вона бачила в ньому лише захопливий музейний експонат.

На чималий подив Пула, вона погодилася з критикою.

— Мабуть, це правда — в деяких аспектах. Певно, ми слабші фізично, але здоровіші й краще пристосовані за більшість людей, що коли-небудь жили на світі. Шляхетний дикун завжди був міфом.

Вона підійшла до маленької прямокутної пластини, встановленої у дверях на рівні очей. Пластина була завбільшки як незліченні журнали, що розплодилися в далеку епоху друку, і Пул помітив, що принаймні одна така була в кожній кімнаті. Зазвичай вони були порожні, але іноді на них з'являлися лінії повільно прокручуваного тексту, абсолютно позбавленого сенсу для Пула, хоч більшість слів і були знайомі. Одного разу пластинка в його номері почала видавати настирне пищання, яке він пропустив повз вуха, розсудивши, що хтось інший розбереться з цією проблемою, хоч би в чому вона полягала. На щастя, той шум припинився так само раптово, як і почався.

Доктор Воллес приклала долоню до пластинки, а за кілька секунд приборала. Вона глянула на Пула, усмінулася й сказала:

— Підійдіть-но й погляньте.

Напис, що зненацька з'явився, був доволі зрозумілий, коли він повільно прочитав його: ВОЛЛЕС, ІНДРА [Ж2970.03.11/31.885//ІСТ. ОКСФОРД].

— Гадаю, це значить «Жінка, дата народження — 11 березня 2970 року» і що ви зайняті на історичному факультеті в Оксфорді. І гадаю, що 31.885 — це особистий ідентифікаційний номер. Правильно?

— Відмінно, містере Пул. Я бачила деякі ваші імена електронної пошти й номери кредитних карток — страхітливі послідовності циферно-буквенної маячні, яку ніхто не здатен запам'ятати! Але всі знають дату свого народження, а її з нами ділять не більше за 99999 інших людей. Тож п'ятизначний номер — це все, що треба... А коли хтось би й забув його, то це насправді не важливо, бо він — частина вас.

— Імплант?

— Так. Наночип при народженні, по одному в кожну долоню для безпеки. Коли вам його вживлятимуть, ви нічого не відчуєте. Але з вами виникла невелика проблема...

— Яка то?

— Зчитувачі, що траплятимуться найчастіше, надто обмежені, щоб повірити у вашу справжню дату народження. Тож ми, з вашого дозволу, додали вам тисячу років.

— Дозвіл надано. А решта іденти?

— Необов'язкова. Можете залишити поля порожніми, вказати свої інтереси чи місце проживання — або використовувати для особистих повідомлень, глобальних чи направлених.

Пул був твердо впевнений, що деякі речі не змінилися за ці століття. Велика частка тих «направлених» повідомлень будуть справді дуже особисті.

Він задумався, чи в цю епоху ще існували самопризначені або державні цензори і чи їхні намагання покращити людську мораль успішніші за ті, що докладалися в його часи.

Треба буде спитати про це доктора Воллес, коли вони ліпше познайомляться.

Розділ 4. Кімната з краєвидом

— Френку, професор Андерсон вважає, що ви достатньо набралися сил для короткої прогулянки.

— Дуже радий це чути. Ви знаєте вислів «на стіну лізти»?

— Ні, але можу здогадатися про його значення.

Пул так пристосувався до низької сили тяжіння, що його теперішні довгі кроки здавалися йому абсолютно нормальними. Десь 0,5g за його розрахунками — ідеально, щоб добре почуватися. Дорогою вони зустріли всього кількох людей — жодного знайомого, але кожен усміхнувся, впізнавши їх. «На цю пору, — сказав собі Пул з дрібкою зарозумілості, — я мушу бути однією з найвідоміших знаменитостей світу. Це має добряче стати в пригоді, коли я вирішу, що робити

з рештою життя. Яке триватиме щонайменше ще одне сторіччя, якщо вірити Андерсонові».

Коридор, яким вони гуляли, був геть непримітний, хіба що часом траплялися пронумеровані двері, на яких були однакові панелі-зчитувачі. Пул пройшов за Індрую добрих дві сотні метрів, як раптом спинився, вражений тим, що раніше не усвідомлював такої сліпучо-очевидної речі.

— Ця космічна станція, мабуть, велетенська! — вигукнув він.

Індра усміхнулася до нього.

— У вас же був такий вислів: «Ти ще не багато бачив»?

— «Не все бачив», — автоматично поправив він. Пул ще й досі намагався оцінити масштаб цієї конструкції, коли зіткнувся з іншою несподіванкою. Хто б міг уявити собі космічну станцію достатнього розміру, щоб вона могла похвалитися власною підземкою — звісно, мініатюрною, з одним маленьким вагончиком, що міг вмістити лиш десяток пасажирів.

— Оглядова зала № 3, — наказала транспортіві Індра, і вони хутко й нечутно рушили від станції.

Пул перевірів годинника на майстерно зробленому ремінці, функції якого він ще не закінчив досліджувати. Одною з маленьких несподіванок стало те, що весь світ тепер жив за Універсальним часом: розвиток глобальних комунікацій пожбурило у небуття переплутані клаптики часових зон. Про це багато говорили в двадцять першому сторіччі й навіть пропонували замінити сонячний час сидеричним. Тоді впродовж року сонце рухалось би за годинниковою стрілкою і заходило б у той самий час, у який сходило за шість місяців до того.

Однак з цієї пропозиції «Однакового часу під сонцем» нічого не вийшло, як і з інших, галасливіших спроб реформувати календар. Це завдання, як цинічно зазначалося, мусить почекати якогось значнішого прориву в технологіях. Звісно, настане час, коли одна з менших помилок Бога буде виправлена і орбіта Землі буде скоригована так, щоб кожен рік складався з дванадцяти місяців рівно по тридцять однакових днів кожен.

Скільки Пул міг судити зі швидкості й часу, що минув, вони мали проїхати щонайменше три кілометри, перш ніж вагончик нечутно зупинився, двері розчинилися, і нейтральний робоголос протягнув: «Приємних вам краєвидів. Сьогодні хмарний покрив — тридцять п'ять відсотків».

Нарешті, подумав Пул, ми наближаємося до зовнішньої стінки. Але була інша загадка: попри подолану відстань, ані сила, ані напрям гравітації не змінилися! Він не міг уявити таку величезну обертову космічну станцію, щоб вектор сили тяжіння не змінювався з кожним переміщенням... Чи могли вони все-таки бути на якійсь планеті? Але він почувався б легшим — здебільшого куди легшим — на будь-якій іншій потенційно населеній планеті Сонячної системи.

Коли відчинилися зовнішні двері платформи й Пул побачив, що заходить до невеликого повітряного шлюзу, то зрозумів, що вони справді в космосі. Але де ж скафандри? Він тривожно озирнувся: бути так близько до вакууму голим і незахищеним — це суперечило всім його інстинктам. Одного такого разу йому було досить...

— Майже прийшли, — підбадьорила Індра.

Відчинилися останні двері, і він подивився в абсолютну чорноту космосу крізь велетенське вікно, що вигиналося і горизонтально, і вертикально. Він почувався золотою рибкою в акваріумі й сподівався, що ті, хто проєктував цей зухвалий шедевр інженерної думки, точно знали, що робили. Вони, безперечно, володіли кращими будівельними матеріалами за ті, що існували в його час.

Хоч за склом мусили світити зорі, його пристосовані до світла очі не бачили за вигином велетенського вікна нічого, крім чорної порожнечі. Він рушив до нього, щоб мати ширший огляд, але Індра стримала його і вказала кудись прямо перед ним.

— Придивіться уважно, — сказала вона. — Ви бачите?

Пул блимнув і вдивився в ніч. Звісно, то мала бути ілюзія — або навіть, борони небо, тріщина у склі...

Він похитав головою з боку в бік. Ні, воно справжнє. Але що це таке? Він пам'ятав Евклідове означення: «У брехні є довжина, але немає товщини».

Тому що через усе вікно тягнулася і, вочевидь, продовжувалася за межами поля зору вгору і вниз, світла нитка, яку легко побачити, якщо пошукати, але така одновимірна, що про неї навіть не можна вжити слово «тонка». Однак вона не була позбавлена певних рис — через нерівні проміжки її довжини виднілися ледь помітні цятки яскравішого світла, наче крапельки води на павутинці.

Пул знову рушив до вікна, і краєвид розширився, поки він нарешті зміг побачити, що в нього під ногами. Усе було досить знайоме: увесь континент Європа і більша частина північної Африки, точнісінько

такі, якими він бачив їх з космосу. Тож він таки був на орбіті — певно, на екваторіальній, на висоті щонайменше тисячі кілометрів.

Індра дивилася на нього й жартівливо всміхалася.

— Підійдіть ближче до вікна, — дуже тихо сказала вона. — Щоб можна було глянути просто вниз. Сподіваюся, ваша голова добре зносить висоту.

«Яка смішна річ для астронавта! — сказав собі Пул, рухаючись уперед. — Якби мені колись паморочилося від висоти, я б ніколи не потрапив на цю роботу...»

Ледве ця думка встигла проскочити в його голові, як він скрикнув «О Боже!» і мимоволі відступив від вікна. Тоді, опанувавши себе, насмілився глянути ще раз.

Він дивився на далеке Середземномор'я з бічної поверхні циліндричної вежі, легкий вигин стіни якої вказував на її діаметр — кілька кілометрів. Але то було ніщо проти її довжини, бо вона тяглася й тяглася, й тяглася вниз — поки не зникала в імлі десь над Африкою. Він припускав, що вона продовжувалася до самої поверхні.

— На якій ми висоті? — прошепотів він.

— Дві тисячі кілометрів. Але тепер гляньте вгору.

Цього разу шок був менший — він очікував таке побачити. Вежа тяглася у височінь, де перетворювалася на блискучу лінію на тлі чорного космосу, і він не сумнівався, що вона продовжувалася аж до геостаціонарної орбіти, на висоту тридцять шість тисяч кілометрів над екватором. Такі фантастичні проекти були добре відомі в часи Пула, але він ніколи не мріяв побачити їх здійсненими — чи то пак, жити в них самому.

Він вказав на далеку лінію, що здіймалася над східним обрієм.

— А то, мабуть, ще одна.

— Так — Азійська вежа. Ми для них, певно, виглядаємо так само.

— І скільки їх усього?

— Лише чотири, через рівні проміжки вздовж екватора. Африка, Азія, Америка, Океанія. Остання майже порожня — там завершено лише кілька сотень рівнів. Нема на що дивитися, крім води...

Пул і досі вбирав цю колосальну ідею, коли йому спала на думку тривожна річ.

— У мій час на всяких висотах літали тисячі супутників. Як ви уникаєте зіткнень?

Здалося, що Індра трохи зніяковіла.

— Знаєте... Я ніколи про це не думала — не моя галузь. — Вона на мить замовкла, вочевидь, шукаючи потрібне в пам'яті. Тоді її обличчя проясніло. — Здається, що багато століть тому ми провели масштабне прибирання. Тепер нижче від стаціонарної орбіти просто немає жодного супутника.

«Це логічно, — сказав собі Пул. — Вони не були б потрібні — чотири гігантські вежі надавали б усі послуги, що раніше залежали від тисяч супутників і космічних станцій».

— І ніколи не було жодної аварії — жодного зіткнення з космічними кораблями, що злітали з Землі або поверталися в атмосферу?

Індра здивовано глянула на нього.

— Але ж такого вже нема. — Вона вказала на стелю. — Усі космопорти там, де й мають бути — нагорі,

на зовнішньому кільці. Гадаю, відтоді, як з поверхні Землі піднялася остання ракета, минуло років чотириста.

Пул ще переварював почуте, коли його увагу захопила дрібна аномалія. Підготовка астронавта зробила його чутливим до всього, що було не в порядку — в космосі це могло стати питанням життя і смерті.

Сонце було поза полем зору, високо над головою, але його промені, що лилися крізь величезне вікно, намалювали на підлозі під ногами світлу смугу. Цю смугу перетинала під певним кутом інша, набагато менш яскрава, тож рама вікна відкидала подвійну тінь.

Пулу довелося опуститися ледь не навколішки, щоб глянути на небо. Він вважав, що вже нічому не здивується, але видовище двох сонць на мить відібрало в нього мову.

— Що це таке? — хекнув він, коли знову зміг дихати.

— О... Вам не сказали? Це Люцифер.

— У Землі тепер ще одне сонце?

— Ну, він не дає багато тепла, але позбавив роботи Місяць... До того як друга експедиція відправилася шукати вас, це була планета Юпітер.

«Я знав, що доведеться багато дізнатися про новий світ, — сказав собі Пул. — Просто не міг уявити, як багато».

Розділ 5. Освіта

Коли до номера закотили телевізор і розташували в ногах його ліжка, Пул був одночасно втішений і вражений. Втішений, бо страждав на легку форму

інформаційного голоду, а вражений, тому що така модель була застаріла ще в його часи.

— Ми мусили пообіцяти музеєві, що повернемо його, — проінформувала його старша медсестра. — Сподіваюся, ви знаєте, як цим користуватися.

Пул перебирав руками дистанційний пульт, і на нього накотилася хвиля гострої ностальгії. Мало артефактів були здатні так повернути спогади про дитинство, про ті дні, коли більшості телевізорів бракувало мізків розуміти голосові команди.

— Дякую, сестро. Який у вас найкращий канал новин?

Питання нібито її спантеличило, а тоді вона про-світліла.

— А, тепер розумію. Але професор Андерсон вважає, що ви поки що не повністю готові. Тож Архіви дібрали колекцію того, з чим ви могли б відчути себе як удома.

Пул трохи поміркував над тим, яким міг бути спосіб зберігання інформації в цю епоху. Він ще пам'ятав компакт-диски, а його ексцентричний старий дядько Джордж був гордим власником колекції вінтажних відеокасет. Але, звісно, це технологічне змагання мусило завершитися багато поколінь тому звичайним дарвінівським способом — виживанням найпристосованішого.

Він мусив визнати, що добірка була хороша, яку зробив хтось (Індра?) знайомий з початком двадцять першого сторіччя. У ній не було нічого тривожного, ніяких воєн чи насилля, а також дуже мало тогочасного ділового світу чи політики, що тепер стало б абсолютно неважливим. Там були легкі комедії, спор-

Зміст

Пролог. Первістки	7
Частина I. Зоряне місто	10
<i>Розділ 1. Кометний ковбой</i>	10
<i>Розділ 2. Пробудження</i>	14
<i>Розділ 3. Реабілітація</i>	16
<i>Розділ 4. Кімната з краєвидом</i>	25
<i>Розділ 5. Освіта</i>	31
<i>Розділ 6. Нейрошолом</i>	37
<i>Розділ 7. Дебрифінг</i>	46
<i>Розділ 8. Повернення до Олдуваю</i>	55
<i>Розділ 9. Небесний парк розваг</i>	57
<i>Розділ 10. Данина Ікарові</i>	68
<i>Розділ 11. Тут водяться дракони</i>	75
<i>Розділ 12. Розчарування</i>	80
<i>Розділ 13. Чужинець у чужому часі</i>	83
Частина II. Голіаф	92
<i>Розділ 14. Прощання з Землею</i>	92
<i>Розділ 15. Проліт Венери</i>	97
<i>Розділ 16. За капітановим столом</i>	107
Частина III. Галілеєві супутники	113
<i>Розділ 17. Ганімед</i>	115
<i>Розділ 18. «Гранд Готель»</i>	119
<i>Розділ 19. Божевілля людства</i>	125
<i>Розділ 20. Відступник</i>	133
<i>Розділ 21. Карантин</i>	138
<i>Розділ 22. Авантюра</i>	143

Частина IV. Сірчане королівство	145
<i>Розділ 23. «Фалкон»</i>	145
<i>Розділ 24. Втеча</i>	147
<i>Розділ 25. Вогонь на глибині</i>	151
<i>Розділ 26. Цяньвілл</i>	155
<i>Розділ 27. Крига і вакуум</i>	161
<i>Розділ 28. Малий світанок</i>	166
<i>Розділ 29. Привиди в машині</i>	169
<i>Розділ 30. Пінний пейзаж</i>	173
<i>Розділ 31. Ясла</i>	176
Частина V. Кінець	180
<i>Розділ 32. Джентльмен на дозвіллі</i>	180
<i>Розділ 33. Контакт</i>	188
<i>Розділ 34. Вирок</i>	190
<i>Розділ 35. Військова рада</i>	193
<i>Розділ 36. Печера страхіть</i>	197
<i>Розділ 37. Операція «Дамокл»</i>	205
<i>Розділ 38. Удар на випередження</i>	208
<i>Розділ 39. Дейцид</i>	212
<i>Розділ 40. Північ: Піко</i>	218
Епілог	221
Джерела і подяки	222
Джерела.....	222
Подяки.....	241
На згадку: 18 вересня 1996 року	244
Прощання	245

Літературно-художнє видання

КЛАРК Артур
3001: Остання одісея
Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *О. В. Телемко*
Художній редактор *В. О. Трубчанінов*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Ю. С. Любавська*

Підписано до друку 29.01.2021. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Newtop». Ум. друк. арк. 13,44.
Наклад 2500 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП «ЮНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р. www.unisoft.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

UNISOFT

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

Кларк А.

К47 3001: Остання одиссея : роман / Артур Кларк ; пер. з англ. В. Ракулєнка. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. — 256 с.

ISBN 978-617-12-8443-2

ISBN 978-0-586-06624-9 (англ.)

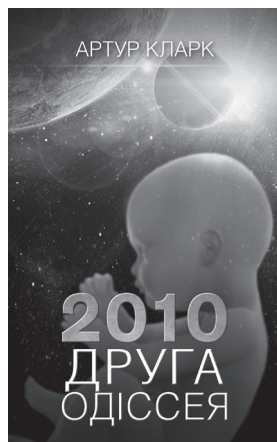
Космонавт Френк Пул виходить з анабіозу та опиняється у XXXI столітті. Цивілізація змінилася. Життя на орбітальній станції, космічні ліфти, обмін думками, нейрокомп'ютерні імпланти, що моделюють віртуальну реальність, та найграндіозніше — можливість «зберегти» людину на інформаційному носії. Однак чи можна «зберегти» цілу цивілізацію, що раптом опинилася під загрозою знищення? 450 світлових років тому, після стрімкої еволюції людства, моноліт ТМА-2 надіслав запит першій цивілізації: «Що робити з людством?». У XXXI столітті надійшла відповідь — знищити...

УДК 821.111

Три мільйони років тому людство, яке ще й не було людством, стало об'єктом експериментів невідомої могутньої цивілізації. Австралопітека на ім'я Задивлений на Місяць обрав загадковий прибулець — прозора прямокутна плита, що спалахнула вночі яскравими символами і навчила майбутніх людей перших думок... 2001 року на Місяці земляни відкопали з глибини моноліт неймовірних розмірів та ідеальної форми. Під променями Сонця спрацювала сигналізація, яка повідомила невідомим володарям Галактики: люди зробили перший крок. Та куди він приведе, нікому не відомо...

Через дев'ять років після загадкового зникнення космонавта Девіда Боумена радянсько-американський екіпаж на космічному кораблі «Леонов» вирушає в експедицію на Юпітер, щоб розгадати таємницю залишеного на орбіті «Діскавері». Дорогою їх випереджає китайський космічний корабель «Цянь», який відкрив життя на Європі, хоч і поплатився за це знищенням. Екіпаж «Леонова» намагається відновити «Діскавері», але невдовзі їм знову доведеться покинути корабель...

Гейвудові Флойду 103 роки. Він мешкає на орбіті. Після останніх подій космічний світ змінився до невпізнаності. Незмінне одне: через попередження інопланетної цивілізації жоден не ризикує висадитися на Європі, супутнику Юпітера-Люцифера.

Під час дослідження комети Галлея Флойд отримує тривожне повідомлення: корабель «Галексі» зробив вимушену посадку на Європі. На борту судна — онук Флойда. Гейвуд розуміє: якщо ніхто не врятує команду, то загибель чекає на все людство. Бо ті, що зробили так з Юпітером, не попереджатимуть двічі.